

mensheid. 'Mahabharata' betekent in een min of meer vrije vertaling uit het sanskriet: 'Het grote gedicht van de mensheid.' Deze universaliteit drukt Brook uit in de rituele momenten - verschijnen of ingrijpen van een godheid, oproepen van visioenen - van het verhaal. Deze beelden ontstaan met de natuurelementen in hun meest eenvoudige vorm: water, vuur, aarde. Waarbij symboolwaarde en materiële functie telkens samen aanwezig zijn. Het sprekendst gebeurt dit in een scène waarin Arjuna, op het einde van zijn eenzame reis tijdens de ballingschap, de Pasupata, het goddelijke wapen, ontvangt van Shiva. Dit moment wordt getoond in een visioen dat Duryodhana oproept door kringen van vuur aan te leggen op de vloer. Op die manier wordt het ingrijpen van Shiva, de god van de vernietiging, symbolisch geassocieerd met het vuur, en tegelijk verschijnt het beeld van de ontmoeting tussen Arjuna en Shiva op een afstand, hun samenspraak heeft plaats in een andere wereld, die anders - letterlijk: in een ander licht - getoond moet worden.

Maar de belangrijkste troef die Peter Brook uitspeelt om de nuances van de *Mahabharata* aan te brengen, en om de evidenties die de schijnbare eenvoud van het epos meebrengt te ontlopen, is toch de kracht van zijn acteurs. Eén voorbeeld: Vittorio Mezzogiorno, bekend als filmacteur uit o.a. Chéreau's *L'homme blessé* en Rosi's *Tre fratelli*, speelt Arjuna in de *Mahabharata*. Mezzogiorno vertelt (8): 'Tijdens langdurige sessies hebben we op het boogschieten getraind, heel hard, heel ernstig, maar bij het repeteren kregen we niets dan wat bamboestokken in handen, en vandaaruit heb ik het gebaar gevonden dat in de voorstelling is gebeven. (...) Dit gebaar dat we spontaan deden, zou echter nooit hetzelfde geweest zijn zonder al het voorbereidende werk met het boogschieten.' Deze anekdote is tekenend voor de ernst waarmee de acteurs hun personages neerzetten, personages die stuk voor stuk op de grens van het goddelijk-symbolische en het lichamelijke-menselijke liggen, echter zonder concrete psychologische motivering. De nuances en contradicties in hun gedrag verwijzen naar een waardebeleving. Zo zal Krishna, die de 'goeden' (de Pandavas) helpt met 'laffé' en 'valse' raadgevingen, alle kritiek daarop afwentelen op de initiële wonde (erfzonde?) die bij de Pandavas geslagen is: de roof van hun rijk en hun verbanning, bij het dobbelspel. De fysieke radicaliteit van deze acteurs - het zijn allemaal bijzonder mooie mensen die op de scène verschijnen, zelfs de uitgeteerde Ryszard Cieslak (ooit Grotowski's *Constant Prince*) - is de basisvoorwaarde opdat, ten eerste, het verhaal zonder haperingen doorverteld kan worden en, ten tweede, de structuur met de onderscheiden relativiteitsniveaus niet slechts een verteltruuk blijft, maar ook een betekenisfunctie krijgt.

De *Mahabharata* duurt een nacht lang, zowat tien uren, van een uur vóór zonsopgang, tot een uur vóór zonsopgang. Om deze tijdsafstand te overbruggen moeten spektakel en betekenis perfect in

Le Mahabharata - foto
Georges Méran

elkaar grijpen: de verborgen betekenissen - met als meest evident aspect de ambiguïteit van de noties 'goed' en 'slecht', vooral in de figuur van Krishna - moeten kunnen opduiken, terwijl de aandacht nooit helemaal mag verslappen. Hierin is Brook geslaagd door een half jaar lang deze acteurslichamen extreem op de proef te stellen, en door, o.a. tijdens een reis van enkele weken door India, hun de mythische en culturele atmosfeer van de *Mahabharata* heel langzaam en subtiel bij te brengen. De strijdscènes uit het derde bedrijf zijn ontzettend spectaculair, gewelddadig, maar hierin blijft steeds duidelijk, ook om vier uur 's ochtends, hoe verschillend de helden sterven. Die verschillen zijn relevant: Drona en Bhishma sterven op het moment dat ze zelf bepaald hebben, de andere Kauravas lijden smartelijke nederlagen. Voor de enen is de dood een overwinning, voor de anderen de meest extreme wanhoop. Het is niet zonder reden dat de *Mahabharata* bij Carrière - anders dan in de sanskriettekst - eindigt met de dood van Krishna, enkel nog gevolgd door het afscheid van Dhritrashtra en de zijnen, en de 'paradijs'-scène. Krishna en Ganesha, de schrijver van het epos, worden gespeeld door dezelfde acteur, Maurice Bénichou, één van Brooks getrouwen, die in *De conferentie van de vogels* in 1979 en 1980 de hoofdrol (de Hop) speelde. De god, die met zijn listen het noodlot stuurde, sterft, dus is ook het verhaal ten einde. Het enige wat Vyasa, de verteller zonder pen, nog rest is een 'laatste illusie', een beeld van een schimmig hiernamaals. Dat je deze bedenking nog overhoudt, na zo'n theatermarathon, is op zichzelf een niet geringe verdienste van Peter Brook. Dit is duidelijk: de mytho-logica werd getoond in al zijn misleidende helderheid.

Klaas Tindemans

Voetnoten:

- (1) *Le Mahabharata*, premier volume: la Partie des Dés, C.I.C.T., Paris, 1985, p. 28
- (2) Peter Brook, *The Empty Space*, Penguin, 1968, p. 51.
- (3) Georges Banu, 'Le Mahabharata ou les pouvoirs d'une histoire' (interview met Peter Brook), in *Alternatives Théâtrales*, 1985:24, p. 5-9
- (4) Georges Banu, 'Chercher le «cœur profond»' (interview met Jean-Claude Carrière), in *Alternatives Théâtrales*, 1985:24, p. 15
- (5) Georges Banu, 'La conférence des oiseaux ou le chemin vers soi-même', in *Les Voies de la Création Théâtrale*, 1982:10, p. 301
- (6) Jorge Luis Borges, *Conférences*, Gallimard, 1985, p. 69-70
- (7) Peter Brook, *The Empty Space*, Penguin, 1968, p. 104-105
- (8) Martin Millon, 'Chercher le dieu dans l'homme et l'homme dans le dieu' (interviews met acteurs), in *Alternatives Théâtrales*, 1985:24, p. 24-25

LE MAHABHARATA

bewerking: Jean-Claude Carrière; regie: Peter Brook; muzikale leiding: Toshi Tsuchitori; decorelementen: Chloé Obolensky; belichting: Jean Kalman; acteurs: Maurice Bénichou, Ryszard Cieslak, Georges Corraface, Jean-Paul Denizon, Joséphine Derenne, Mamadou Dioume, Matthias Habich, Sotigui Kouyate, Mireille Maalouf, Alain Maratrat, Vittorio Mezzogiorno, Bruce Myers, Yoshi Oida, Mallika Sarabhai, Andrzej Seweryn, e.v.a.